

razvitiy Yuzhnogo stepnogo regiona Rossiyskoy imperii (vtoraya tret XIX v.) / Irena Svetozarovna Grebtsova. – Odessa: Astroprint, 2002. – 408 s.

7. Derzhavnyi arhiv Odeskoy oblasti, Odesa. – F. 1. Upravlenie Novorossiyskogo i Bessarabskogo general-gubernatora. 1828–1874 gg. – Op. 203. – D.42. O redaktore zhurnala “Rassvet”, obvinennom v neblagonamerennosti dlya tsarskogo pravitelstva, 1861. – 7 l.

8. Kabo L. Aleksandra Yakovlevna Brushteyn / L.Kabo [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.lechaim.ru/ARHIV/105/kabo.htm>

9. Lemke M.K. Ocherki po istorii russkoy tsenzury i zhurnalistiki XIX stoletiya (s 19 portretami i 81 karikaturou) / Mihail Konstantinovich Lemke. – SPb.: Tipografiya Spb. t-va. Pech. i Izd. Doma “Trud”, 1904. – 427 s.

10. Lihacheva O.E. Publitsisticheskaya deyatel'nost' A.I. Georgievskogo v zhurnale “Rassvet” / O.E. Lihacheva // Naukoviy visnik. Odeskiiy derzhavniy ekonomichniy universitet. Vseukrayinska asotsiatsiya molodih naukovtsiv. – 2009. – № 10 (88) – Movi ukr., ros. – S. 124–138.

11. Rassvet. Organ rossiyskikh evreev. – 1860–1861.

12. Rafes Yu. Perviy v mire soyz vrachev-evreev (g. Vilno) / Yu.Rafes [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://berkovich-zametki.com/2007/Starina/Nomer4/Rafes1/htm>

13. Rosiyskiy derzhavniy istorichniy arhiv, Sankt-Peterburg. – F. 772. Glavnoe upravlenie tsenzury 1828–1862. – Op. 1. – D.4044. O razreshenii O.Rabinovichu i I.Tarnopolyu izdaniya v Odesse zhurnala dlya evreev “Rassvet” na russkom yazyike, 1857 g. – 88 l.

14. Tsinberg S.L. Istoriya evreyskoy pechati v Rossii v svyazi s obschestvennyimi techeniyami / Sergey Lazarevich Tsinberg. – Petrograd, 1915. – 264 s.

Dobrolyubskaya J. A., Doctor of Sciences (Philosophy), Full Professor, Chief of Chair of World History and methodology of science of South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky (Ukraine, Odessa), JDOBROL@yandex.ru;

Lihachova O. E., Candidate of historical Sciences, senior lecturer of the Chair of World History and methodology of science of South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky (Ukraine, Odessa), dagazdagaz@rambler.ru

Reproduction of ideas of the “Rassvet” journal in the literary arts of A. Y. Brushtein

In this article analyzes the social position of the magazine “Rassvet” preparing the necessary reforms that would promote the modernization of Jewish society and the emancipation of Jews. Explores the relationship between the ideological position of “Rassvet” and the fundamental principles of literary activity A.Y. Brushtein.

The aim of the article is to clarify the social problems and principles of further development of the Jewish community, which were posted in the journal, and the level of influence of these ideas on creativity produced A.Y. Brushtein.

The magazine had paid attention to a number of acute problems faced by the Jewish community. For a short time on its pages was designed program of social and educational reforms, aimed at the emancipation of the Jews in Russia, which has remained relevant in the late nineteenth century. The ideological course of the magazine, aimed at enhancing the cultural and educational level of the Jewish population of the Russian Empire was fully perceived A.Y. Brushtein and masterfully recreated in her books.

Keywords: journal, reforms, emancipation, literary art.

Добролюбовская Ю. А., доктор философских наук, профессор, заведующая кафедрой всемирной истории и методологии науки, Южно-украинский национальный педагогический университет им. К.Д. Ушинского (Украина, Одесса), JDOBROL@yandex.ru;

Лихачова О. Е., кандидат исторических наук, доцент кафедры всемирной истории и методологии науки, Южно-украинский национальный педагогический университет им. К.Д. Ушинского (Украина, Одесса), dagazdagaz@rambler.ru

Воплощение идей журнала “Рассвет” в литературном искусстве А.Я. Бруштейн

Анализируются общественная позиция журнала “Рассвет” по подготовке необходимых реформ, которые имели бы целью модернизацию еврейского общества и эмансипацию евреев. Исследуется связь между идейной позицией “Рассвета” и фундаментальными принципами литературной деятельности А.Я. Бруштейн.

Целью статьи является выяснение основных проблем и принципов дальнейшего развития еврейского общества, которые были представлены в журнале, и степени влияния этих идей на творчество А.Я. Бруштейн.

Выяснено, что журнал уделял внимание ряду острых проблем, которые стояли перед еврейским обществом. За короткое время на его страницах была разработана программа общественных и культурно-образовательных преобразований, направленных на эмансипацию евреев в России, которая оставалась актуальной и в конце XIX века. Идейный курс журнала, направленный на повышение культурного и образовательного уровня еврейского

населения Российской империи был, в полной мере, воспринят А.Я. Бруштейн и мастерски воссоздан в ее книгах.

Ключевые слова: журнал, реформы, эмансипация, литературное искусство.

* * *

УДК 94(477)“1918–1919”:329

Передерій І. Г.

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри українознавства, культури та документознавства, Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка (Україна, Полтава), igyna1006@ua.ru

У БОРОТБИ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ: МАЛОВІДОМА СТОРІНКА ДИПЛОМАТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО

Висвітлено практично невідому сторінку з дипломатичної діяльності видатного українського діяча польського походження В'ячеслава Липинського, пов'язану з його спробами збереження для Української держави п'ятдесятимільйонного державного грошового фонду. Задля досягнення цієї мети проаналізовано весь комплекс доступних документальних джерел (як архівних, так і опублікованих), котрі допомогли з'ясувати позицію державника-Липинського на проблему використання коштів згаданого фонду, а також заходи, до яких удавався дипломат, щоб не допустити нераціональних витрат обмежених державних грошей. До наукового обігу введено невідомий досі епістолярій діяча, віднайдений автором розвідки у фондах Центрального державного історичного архіву України (м. Львів). Доведено послідовну державницьку позицію дипломата, який виявив себе як патріот і далекоглядний політик, що на вістря своєї діяльності ставив ідею успішного українського державотворення.

Ключові слова: В. Липинський, українське віденське посольство 1918–1919 рр., п'ятдесятимільйонний державний грошовий фонд.

Постать В'ячеслава Липинського – етнічного поляка, але справжнього політичного українця, основоположника українського консерватизму, ідеолога гетьмансько-монархічного руху, видатного українського історика, державного діяча доби національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. привертає пильну увагу вітчизняних науковців протягом останньої чверті століття. Від часу, коли було зняте ідеологічне табу з імені цієї непересічної особистості, у поле зору вчених потрапила як спадщина мислителя, так і різноманітні сфери його діяльності – наукова, політична, культурно-просвітницька, видавнича, публіцистична, пам'яткоохоронна, дипломатична. Однак і досі в біографії В. Липинського залишається низка недостатньо повно досліджених періодів та епізодів, що потребують усебічного висвітлення й історичного осмислення.

Проблема історії дипломатичної діяльності В'ячеслава Липинського як очільника української амбасад у Відні протягом червня 1918 – серпня 1919 рр. вже привертала увагу науковців. Зокрема, цій темі присвячені праці А. Буравченкова та Т. Заруди [1], Д. Веденєєва [2], І. Патера та Є. Франчука [3], В. Солдатенка [4], Т. Осташко [5; 6], І. Передерій [7]. У згаданих роботах їх автори переважно зосереджують увагу на дипломатичних кроках, здійснюваних очільником українського віденського посольства, труднощах та здобутках його зовнішньополітичної діяльності. На наш погляд, інтерес дослідників має становити не лише аналіз розв'язуваних В. Липинським суто дипломатичних питань. Адже на посаді амбасадора діяч виявив себе як справжній державник, котрий розв'язував питання міжнародного становища України у контексті її внутрішнього життя, оскільки добре

розумів завдання і проблеми тогочасного державотворення. При цьому він намагався подолати притаманний діячам уенерівського напрямку класово-партійний підхід у внутрішній та зовнішній політиці, висуваючи натомість територіально-державний принцип.

Однією з цікавих сторінок діяльності В. Липинського цього часу є його намагання зберегти для Української держави так званий грошовий військовий фонд. Досі цей епізод не висвітлювався в історичній літературі. Саме він і став об'єктом нашої уваги і відповідно *метою* пропонованої розвідки. У Центральному державному історичному архіві України (м. Львів) нам вдалося віднайти цілий масив відповідних документів, у тому числі невідомий досі лист В. Липинського до І. Кривецького від 29 серпня 1927 р., що зберігається у фонді 581 “Колекція документів про діяльність урядів та армій УНР та ЗУНР”. Він проливає світло на згадані події. Додаткову інформацію про державний військовий фонд містять документи кількох фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України Тому нашим *завданням* було проаналізувати весь комплекс доступних документальних джерел (як архівних, так і опублікованих) задля з'ясування позиції державника-Липинського на проблему використання коштів згаданого фонду.

Як відомо, призначення В. Липинського Надзвичайним Посланником і Уповноваженим Міністром Української Держави при Цісарським і Королівським Правительстві Австро-Угорської Монархії відбулося 10 червня 1918 року наказом Гетьмана П. Скоропадського за № 194 [8]. Власне, кандидатура В. Липинського кілька раз обговорювалася при вирішенні питання формування перших урядів доби Гетьманату П. Скоропадського. Як писав згодом Д. Дорошенко, “його авторитет стояв так високо у всіх українських національних партій взагалі, що ім'я В.К. Липинського незмінно фігурувало в усіх комбінаціях зложення нового складу кабінету міністрів як кандидата на пост міністра закордонних справ, від чого однаке він ухилився з власної волі” [9, с. 105]. Коли пізніше міністром став сам Д. Дорошенко, він пропонував В. Липинському посісти місце товариша міністра. Однак той відмовився з причин “громадського та особистого характеру” й одночасно радо погодився стати послом в Австро-Угорщині [9, с. 10].

В'ячеслав Липинський особисто підібрав і сформував склад підпорядкованого йому посольства, організував та забезпечив його роботу. На посаді амбасадора він виявив себе як талановитий дипломат, що був безпосередньо причетний до налагодження зовнішньополітичного співробітництва української держави, піднесення її авторитету на міжнародній арені. Крім надзвичайної ваги дипломатичних справ, пов'язаних із ратифікацією Берестейського миру, поділом Галичини, приналежністю Холмщини, постачанням продовольства з України до Австро-Угорщини, конфліктами через поведження австро-угорських військ в Україні, В. Липинський як амбасадор мав розв'язувати щоденно безліч різноманітних поточних справ і проблем. До них належали такі: становище та повернення

військовополонених, надання юридичної та грошової допомоги українцям, котрі з різних причин опинилися в Австро-Угорщині, опікування відрядженими до Відня чиновниками українських урядових установ, популяризація ідеї української державності серед очільників національних рухів тощо [7, с. 257].

Очоловане В. Липинським українське посольство у Відні дуже швидко розгорнуло всі згадані вище напрями діяльності. І це незважаючи на те, що працювати було непросто, як з огляду на поставлені суперскладні дипломатичні завдання, так і в зв'язку з тим, що сама українська амбасада фактично розгортала свою діяльність “із нуля”. Тим не менше амбасада працювала досить успішно протягом усього гетьманського періоду.

Прихід до влади Директорії В. Липинський вважав трагічною помилкою в українській політиці, однак продовжував у цей час залишатися дипломатичним представником УНР в Австрії (незважаючи на те, що ще за гетьманату восени 1918 року просив Д. Дорошенка про відставку) [11, с. 599–600]. Саме йому листом Уповноваженого Директорії УНР Г. Сидоренка від 30 грудня 1918 р. було доручено негайно повідомити циркулярною нотою усі уряди держав, які постали на руїнах колишньої Австро-Угорщини, і усі посольства нейтральних держав у Відні про відновлення “самостійної не від кого не залежної суверенної УНР” [12, арк. 1–1зв]. У відповідь В. Липинський поінформував новий уряд, що “до часу одержання наказів та інструкцій від МЗС, ... розпочав виконувати обов'язки Посла УНР у Відні” [12, арк. 3].

Тоді український дипломат доклав чимало зусиль для міжнародного визнання нової державної влади. Однак у новому українському республіканському уряді В. Липинський мав багато політичних опонентів, які за всяку ціну прагнули дискредитувати дипломата та відкликати його з посади. Так, 6 січня 1919 р. МЗС УНР ухвалило рішення про звільнення всього складу посольства й передачу справ М. Троцькому – секретареві представництва. Приводом для цього послужила неправдива інформація Державного секретаря військових справ ЗУНР Д. Вітовського про те, що нібито В. Липинський веде пропольську політику і тенденційно інформує Антанту про українські справи. 16 січня 1919 року міністерство повідомило В. Липинського про його звільнення [13, арк. 5–6; арк. 9–11]. Однак незабаром це рішення було скасоване. А 25 лютого 1919 р. МЗС УНР надіслало відповідне урядове уповноваження В. Липинського як Надзвичайного Посла і Уповноваженого Міністра УНР у Відні на ім'я Міністра закордонних справ у Австрії [14, арк. 5].

В. Липинський ще протягом майже дев'яти місяців залишався на посаді голови українського віденського посольства, хоча на візитівках він себе позначав як “виконуючий обов'язки голови українського посольства у Відні” [15, арк. 7зв]. Вже після своєї демісії у жовтні 1919 р. у листі до міністра закордонних справ УНР А. Лівницького він пояснював свою згоду залишитися на посаді посла при уряді Директорії тим, що керувався “перш за все принципом, що в ті тяжкі і рішучі для нашої нації і держави часи не вільно нікому усуватись від роботи, не вільно свої приватні погляди і бажання

ставити вище від загальної справи, що на бік мусять відходити розеднуючі моменти, а мусить натомість культивуватись все, що єднає всіх нас Українців коло спільного і всім нам однаково потрібного державно-національного будівництва” [16, с. 276–277]. Отже, В. Липинський, що непохитно стояв на державницьких позиціях, намагався знайти порозуміння з проводом Директорії для спільної праці і не полишав надії скерувати республіканський уряд на більш послідовну державотворчу діяльність.

З 13 березня по 20 квітня 1919 р. посол перебував у службовому відрядженні у Станіславові [17, арк. 36, 40], що був тоді столицею ЗУНР. Звідти він їздив до Рівного, щоб “зложити звіт урядові”, а потім майже місяць перебував знов у Станіславові [18, с. 224]. Ця поїздка до уряду переконала В. Липинського у тому, що справа української держави є програною. На фронті, у ставці уряду він побачив “безпорядок” та “безголів’я”. З В. Андрієвським (однопартійцем по УДХП), котрий тоді також перебував у Станіславові, він ділився враженнями: “Нема кому з розумом твердою рукою вивести нашу державу на пряму певну путь. Те, що я бачив – агонія. Не знаю, чи ще так довго протриває, але кінець за нею один – смерть!” [18, с. 225]. Вже тоді у нього з’явилася думка про демісію. Однак він залишився на посаді ще протягом чотирьох місяців. Саме до цього часу і відноситься епізод, котрий нас цікавить.

Ще за часів Гетьмана Скоропадського у Відні українським урядом було накопичено чималу суму державного скарбу – 50 млн. австрійських корон [19, арк. 26], що зберігався у Віденському державному банку “Wiener Bank – Verein” [20, арк. 31]. В архівних документах він позначений як п’ятдесятимільйонний державний грошовий фонд. Відповідальним за ці кошти був посол В. Липинський. Після падіння гетьманської влади перед ним, переконаним монархістом-гетьманцем, постала проблема подальшої долі державних грошей. Уже за часів еміграції колишній амбасадор писав своєму другові історикові І. Кривецькому, що ці кошти, “коли-б Пан Гетьман не зрікся був Гетьманства і не звільнив би нас всіх од присяги”, він передав би саме Гетьманові. Однак факт зречення останнього від влади унеможливив послові цей крок. Тому у нього залишалося два шляхи: або взяти гроші на свою відповідальність і разом з ними вийти до демісії, або передати їх новому урядові. “Почуття законності примусило мене з болем серця вибрати цей другий шлях”, – писав він у листі [19, арк. 26]. Ці кошти постановою Ради Народних Міністрів УНР, затвердженою 7 травня 1919 р., були асигновані в розпорядження військового міністра на закупівлю військового майна за кордоном. На підставі ст. 2 тієї ж постанови гроші ці переведені Посольству УНР у Відні через Кредитову Канцелярію [20, арк. 18]. За фонд офіційно начебто відповідав фінансовий агент українського уряду Г. Супрун [21, арк. 2], але оскільки фінансова агентура перебувала у Німеччині фактично фонд знову був переведений на ім’я посла В. Липинського, як представника української влади у Відні, і мав витратитися під його доглядом [22, арк. 18].

В. Липинський намагався з державною розважливостю пильнувати використання державних

грошей і давав свою згоду на це лише у разі крайньої потреби, оскільки добре розумів, що запаси закордонної валюти в Австрії і в інших країнах є незначні, а тому вимагають надзвичайної обережності в їх витратах. Так, наприклад у травні 1919 р. він виділив суму 10 млн. корон Посольству ЗОУНР на чолі з М. Васильком з призначених Директорією УНР 20 млн. корон, необхідних для армії УНР на польському фронті [21, арк. 2]. Ця субсидія була вкрай потрібна в умовах складної ситуації на польському фронті і від неї великою мірою залежала доля Української самостійної держави.

Інакше ставився посол В. Липинський до численних військово-закупівельних та інших місій, котрі своєю діяльністю часто-густо намагалися просто розтринькати обмежені фінансові ресурси держави не завжди розуміючи, що закордонні грошові запаси слід зберегти для виняткових майбутніх нагальних потреб. Уже тоді йому було зрозуміло, що сама організація влади в УНР є вкрай неефективною. І ця неефективність зокрема полягала у численних фінансових махінаціях, корупції та крадіжках державних коштів, що мали місце на різних рівнях. Подібні явища, як слушно вказував П. Гай-Нижник, крилися у вихідних принципах організації та функціонування системи державної влади в УНР [23, с. 68]. У листі до І. Кривецького В. Липинський розповідає, як на державні гроші зі згаданого фонду одразу накинулись різні “уповноважені” від Директорії, котрі прагнули використати їх без усякої державної розважливості. В одному із документів, поданих В. Липинському котримсь із таких “уповноважених”, зазначалося, що кошти будуть витрачені “для закупки свистків і інших потрібних для УНР річей” [19, арк. 26]. Посол, як міг рятував державний скарб від подібних “потреб Республіки”.

У Відні у той час діяло три українські торговельні місії під проводом отамана Фалієва, отамана І. Зілинського та О. Молодожоненка [24, арк. 3]. Вони мали вести закупівлю необхідного майна насамперед для української армії. 25 квітня 1919 р. у помешканні українського віденського посольства відбулося засідання, в якому брали участь посол В. Липинський, голова дипломатичного представництва ЗОУНР в Австрії В. Сингалевич, представник Державного Контролю Д. Симонів, фінансовий агент міністерства фінансів Г. Супрун, товариш головного начальника постачання, очільник торговельної місії отаман Зілинський. Засідання ініціював представник Держконтролю Д. Симонів, котрий, приїхавши до Відня у справах перевірки діяльності торговельно-закупівельних місій, сконстатував їхню незадовільну роботу. Особливо він наголосив на тому, що всі закупки військового майна велися на приватному ринку, причому здійснювали їх численні агенти, котрі виступали від імені держави, робили один одному конкуренцію та підбивали ціни вгору. Також він підняв питання необхідності використати вигідне становище галицької України як частини колишньої Австро-Угорщини та перенести левову частку закупівельного майна з приватного ринку на існуючі запаси військового матеріалу, що знаходяться ще в руках австрійської влади. Адже подібним чином

користувалися спільним військовим майном новопосталі національні держави, зокрема Чехія та Угорщина. Тож Україні також слід було добиватися подібних преференцій для себе. Це б дало можливість купувати необхідне майно значно дешевше, а також перенести розрахунки із закордонного на внутрішній бюджет [24, арк. 1–13в].

На тому ж засіданні В. Липинський інформував представника Держконтролю про те, що голова однієї з торговельних місії отаман Фалієв замість ретельного виконання своїх службових обов'язків вступив у зносини з угорськими більшовиками, через що має проблеми з віденською поліцією, котра зажадала виїзду очолюваної ним місії за межі Австрії. У результаті на засіданні було вирішено відібрати у Фалієва два акредитиви на суму 18 400 000 корон і передати їх послу В. Липинському [24, арк. 2].

Наприкінці червня 1919 р. усі три місії були об'єднані в єдине військово–закупочне бюро, до складу якого мали увійти голови або представники кожної місії (із вирішальним голосом), представник посольства УНР, представник кооперативів та представник Держконтролю (з дорадчим голосом). Кожен укладений контракт мав передаватися представникові посольства, а той повинен був подавати документ “до ратифікування” послові [24, арк. 3]. Отже, фактично на В. Липинського як на посла покладалася відповідальність за використання торговельними місіями державних коштів.

Однак на цьому нецільове використання грошей із 50–мільйонного військового фонду не завершилося. Численні видатки саме з цих коштів (на утримання посольств та дипломатичних місій, на видання української преси за кордоном тощо) робили міністри закордонних справ [25, арк. 1–28; 20, арк. 18], яким посол В. Липинський не міг не підпорядкуватися (згадка про це також є у листі до І. Кревецького) [19, арк. 26]. Безпосередній доступ до фонду мав і вже згадуваний фінансовий агент Г. Супрун, фінансові махінації та обладнання якого пізніше стали предметом судової тяганини між ним та урядом Директорії [23]. Все це, разом із розстрілом урядом УНР полковника П. Болбочана, переповнило чашу терпіння посла і він подав у відставку.

Кошти, що залишилися із військового грошового фонду у сумі 33.014.249 корон у різній валюті [20, арк. 19], В. Липинський передав 26 липня 1919 р. комісії у складі двох представників посольства (радника В. Полетики, що приймав від посла тимчасово його обов'язки, та секретаря М. Біленького), а також члена правління кооперативу “Дніпросоюз” А. Сербіненка. Частина цих коштів, що знаходилася у касі посольства і надалі була передана А. Сербіненком для збереження у посольському сейфі. Вибір саме цих працівників посольства був не випадковий. Їм В. Липинський найбільше довіряв. Свого часу він особисто запросив обох до роботи в амбасаді. М. Біленький був політичним соратником посла – обидва належали до складу Української демократичної хліборобської партії, обидва ще з передреволюційних часів виявили себе як переконані самостійники. М. Біленький свого часу разом із М. Міхновським започаткував тижневик “Сніп” та був його видавцем. В. Полетика – миргородський

маршалок, мировий суддя, український аристократ, зі славним в українській історії іменем, земський діяч – був запрошений В. Липинським на місце другого радника відповідно до переконань посла, що відповідальні посади в амбасаді мають посісти представники творчих консервативних груп українського суспільства. Отже, посол сподівався, що В. Полетика та М. Біленький виконають покладений на них обов'язок.

Свій крок щодо передачі коштів згаданій вище комісії В. Липинський пізніше пояснював прагненням убезпечити фонд від нерозумних розтрат представниками уряду Директорії (наприклад, того ж Г. Супруна). Він виглядав як цілком законний. Адже існувала спеціальна постанова уряду Директорії, яка давала право українським кооперативам користуватися закордонними державними коштами для власних закупівель. Таким чином посол сподівався за допомогою незалежного від урядових сфер представника кооперативів захистити фонд від розтрат. З іншого боку, присутність у комісії двох представників посольства не дозволила б А. Сербіненку розпоряджатися цими грошми самовільно. Отже, В. Липинський був переконаний, “що здержуючи себе взаємно, ця колегія збереже для Української Держави гроші до кращих часів” [19, арк. 26].

Однак, на жаль, постанова посла В. Липинського не була дотримана. Представники посольства В. Полетика та М. Біленький вважали гроші ці не власністю “Дніпросоюзу” або п. Сербіненка, а державною власністю, а тому виходили з того, що, по–перше, Держава не мусить нести збитків, а, по–друге, що державні установи, які дійсно потребують для своєї праці грошей, мали право на користування ними. Тому, відмовивши А. Сербіненкові у доступі до цих коштів, вони на власний розсуд здійснили кілька операцій із валютного обміну їх частини із відповідними записами до касових книг посольства. Згодом В. Полетика, злякавшись відповідальності, відмовився від подальшої участі у збереженні фонду і М. Біленький далі вів справу самотужки [20, арк. 24–24зв]. Намагаючись зробити “як краще” та вберегти державні кошти від численних українських руйників, М. Біленький та В. Полетика досягли, за висловом В. Липинського лише одного: “< > Дали вони своїм ломанням даного слова ще один приклад української анархії, < > але не осягнули вони того, о що ходило головним чином Біленькому: не врятували українських державних грошей од загибелі в українській руїні” [19, арк. 27].

Після цього помилкового кроку М. Біленький зважився на “ще більш помилковий”: поклав кошти фонду на власне ім'я в одному з приватних банків. Переслідуваний австрійською поліцією за зверненням українських урядовців М. Біленький у квітні 1920 р. покінчив життя самогубством. Перед смертю він написав листа до В. Липинського, у якому просив вибачення за порушення обітниць та пояснював, що своїми діями намагався врятувати державні гроші від таких “державних діячів”, як фінансовий агент Г. Супрун [22, арк. 46].

Вже перебуваючи в еміграції В. Липинський зібрав усі необхідні документи у справі військового грошового фонду, у тому числі акт ревізії віденського посольства,

документи передачі ним коштів вищезгаданої комісії, листування українських урядовців у згаданій справі, постанову міністра закордонних справ А. Ніковського від 21 лютого 1921 р., що ставила під сумнів висновки ревізійної комісії, передсмертний лист М. Біленького до нього від 7 квітня 1920 р. і деякі інші, та відіслав їх керівникові бібліотеки НТШ ім. Т. Шевченка у Львові І. Кривецькому на збереження. Колишній посол просив долучити ці папери до вже переданого урядовими представниками Директорії акту ревізії віденського українського посольства 1920 р. (тобто вже після демісії В. Липинського), де на очолювану ним амбасаді було кинуте безпідставну тінь за неналежну організацію роботи та фінансові розтрата. Цей свій вчинок він назвав “актом архівальної лояльності” [19, арк. 31]. А мотиви його пояснив двома аргументами. Суть їх зводилася до переконання В. Липинського у безцільності будь-яких виправдовувань “при сучасному стані українства” та бажанні натомість постати перед судом історії, який би безсторонньо оперував лише мовою документів. Тому наприкінці листа до І. Кривецького він з гіркістю зазначав: “<> Як постане колись дійсна державна Україна, по унешкодженню цієї каналії, що монополізує сьогодні для себе українство, то діла цієї каналії, в тім числі і “акт ревізії Віденського Посольства” будуть оцінені як слід. А як державна Україна ніколи не повстане і як буде вічно тільки хамський і рабський український бунт, то цей “акт ревізії”, витягнутий колись на світ Божий, послужить пересторогою для людей мого типу, щоб вони такого українства береглись, як береглись його од віків всі честні люде в Україні. І врятування цих близьких мені по духу грядучих людей на Україні од тих мук, які я серед такого українства пережив, буде для мене повною тоді за ці муки моральною сатисфакцією” [19, арк. 29].

Так закінчилася ще одна сторінка з дипломатичної кар’єри В. Липинського. На наш погляд, вона переконливо свідчить про справжню державницьку позицію діяча, котрий виявив себе як патріот і послідовний, далекоглядний політик, який на вістрі своєї діяльності ставив насамперед ідею успішного українського державотворення.

Список використаних джерел

1. Буравченков А., Заруда Т. Деякі аспекти дипломатичної діяльності В. Липинського в період Гетьманату / А. О. Буравченков, Т. Заруда // Вячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна: [Матеріали Міжнародної наук. конф. з нагоди 110 роковин з дня народження вченого, Київ – Луцьк – Кременець, 2–6 червня 1992 р.] / Я. Пеленський (ред.); Східноєвропейський дослідний ін-т ім. В. Липинського та ін. – К.; Філадельфія, 1994. – С. 180–192.
2. Веденєєв Д. Зовнішньополітичні погляди та діяльність В’ячеслава Липинського / Д. В. Веденєєв. – К., 2004. – 112 с.
3. Патер І., Франчук Є. Вячеслав Липинський – політик, дипломат / І. Г. Патер, Є. І. Франчук // Вячеслав Липинський в історії України: (До 120-річчя з дня народження): зб. статей / І. Курас (відп. ред.); НАН України. Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень та ін. – К., 2002. – С. 125–140.
4. Солдатенко В. Сторінка з дипломатичної біографії В. Липинського / В. Ф. Солдатенко // Вячеслав Липинський в історії України: (До 120-річчя з дня народження): зб. статей / І. Курас (відп. ред.); НАН України. Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень та ін. – К., 2002. – С. 175–184.
5. Осташко Т. Вячеслав Липинський: від посла Української Держави до УСХД / Т. С. Осташко // Молода нація: альманах. – К., 2002. – № 4 (25). – С. 56–90.
6. Осташко Т. Вячеслав Липинський – історик, політик,

дипломат / Т. С. Осташко // Україна дипломатична: Науковий щорічник / Дипломатична академія при МЗС України та ін. / гол. ред. А. Денисенко. – К., 2003. – Вип. 3. – С. 656–669.

7. Передерій І. Вячеслав Липинський як очільник та організатор роботи українського посольства у Відні (1918–1919 рр.) / І. Г. Передерій // Наукові записки: [Збірник наукових статей] / М–во освіти і науки України; Нац. пед. ун–т імені М. П. Драгоманова; укл. Л. Л. Макаренко. – К.: Вид–во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. LXXXVII (87). – (Серія педагогічні та історичні науки). – С. 249–262.

8. Державний вісник. – К., 1918. – № 46. – 10 вересня.

9. Дорошенко Д. І. Історія України, 1917–1923 рр. / Д. І. Дорошенко. – В 2-х т.: Документально-наукове видання / упоряд.: К. Ю. Галушко. – К.: Темпора, 2002. – Т. 1. – 352 с.: іл.

10. Осташко Т., Терещенко Ю. Вячеслав Липинський і його адресати / У кн.: Вячеслав Липинський з епістолярної спадщини. Листи до Д. Дорошенка, І. Кривецького, Р. Метика, О. Назарука, С. Шелухіна / Упоряд., автори вступної статті та коментарів Т. С. Осташко, Ю. І. Терещенко. – К., 1996. – 211 с.

11. Листи В. Липинського до Д. Дорошенка / У кн.: В. Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія “Архів”. Листування / Ред. Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. – К.: Смолоскип, 2003. – Т. 1. (А–Ж). – С. 593–648.

12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ). – Ф. 3581. – Оп. 1. – Спр. 1.

13. Там само. – Ф. 3696. – Оп. 1. – Спр. 19.

14. Там само. – Ф. 3581. – Оп. 3. – Спр. 8.

15. Там само. – Ф. 3696. – Оп. 3. – Спр. 7.

16. Лист В. Липинського до А. Лівиченка / У кн. Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника. – С. 276–277.

17. ЦДАВОВУ. – Ф. 3581. – Оп. 3. – Спр. 1.

18. В. Андрієвський. З минулого. Від гетьмана до Директорії / В. Н. Андрієвський. – Берлін, 1923. – Т. 2. – Ч. II. Директорія. – 307 с.

19. Лист В. Липинського до І. Кривецького від 29 серпня 1927 р. з Берліна до Львова / Центральний державний історичний архів України (м. Львів) (далі – ЦДІАУЛ). – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 21.

20. ЦДАВОВУ. – Ф. 3581. – Оп. 3. – Спр. 115.

21. Там само. – Ф. 3581. – Оп. 1. – Спр. 3.

22. ЦДІАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 21.

23. Гай–Нижник П. “Супрунці”: уряд Директорії проти Фінансової агенції УНР в Німеччині (1919–1921 рр.) / П. П. Гай–Нижник // Київська старовина. – К., 2010. – № 1. – С. 46–70.

24. ЦДАВОВУ. – Ф. 3581. – Оп. 1. – Спр. 5.

25. Там само. – Ф. 3581. – Оп. 3. – Спр. 124.

References

1. Buravchenkov A., Zaruda T. Dejaki aspekty dyplomatychnoji dijaj'nosti V. Lypyn's'kogo v period Get'manatu / A. O. Buravchenkov, T. Zaruda // Viacheslav Lypyn's'ky. Istoryko-politologichna spadshchyna i suchasna Ukraïna: [Materialy Mizhnarodnoji nauk. konf. z nagody 110 rokovyn z dnia narodzhennia vchenogo, Kyiv – Lutc'k – Kremenec', 2–6 chervnya 1992 r.] / Ya. Pelen's'kii' (red.); Skhidnojevropei's'kyi' doslidnyi' in-t im. V. Lypyn's'kogo ta in. – K.; Filadel'fiia, 1994. – S. 180–192.
2. Vedenev. D. Zovnishn'opolitychni pogliady ta dijaj'nist' Viacheslava Lypyn's'kogo / D. V. Vedenev. – K., 2004. – 112 s.
3. Pater I., Franchuk Ye. Viacheslav Lypyn's'ky – polityk, dyploamat / I. G. Pater, Ye. I. Franchuk // Viacheslav Lypyn's'ky v istoriji Ukraïny: (Do 120–richchja z dnia narodzhennja): Zb. statei' / I. Kuras (vidp. red.); NAN Ukraïny. In-t politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' ta in. – K., 2002. – S. 125–140.
4. Soldatenko V. Storinka z dyplomatychnoji biografiji V. Lypyn's'kogo / V. F. Soldatenko // Viacheslav Lypyn's'ky v istoriji Ukraïny: (Do 120–richchja z dnia narodzhennja): Zb. statei' / I. Kuras (vidp. red.); NAN Ukraïny. In-t politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' ta in. – K., 2002. – S. 175–184.
5. Ostashko T. Viacheslav Lypyn's'ky: vid posla Ukraïnijs'koji Derzhavy do USKHD / T. S. Ostashko // Moloda natsija: al'manakh. – K., 2002. – № 4 (25). – S. 56–90.
6. Ostashko T. Viacheslav Lypyn's'ky – istoryk, polityk, dyploamat / T. S. Ostashko // Ukraïna dyplomatychna: Naukovyi' shchorichnyk / Dyplomatychna akademija pry MZS Ukraïny ta in. / Gol. red. A. Denysenko. – K., 2003. – Vyp. 3. – S. 656–669.

7. Perederiy I. Viacheslav Lypyns'ky yak ochil'nyk ta organizator roboty ukrayyns'kogo posol'stva u Vidni (1918–1919 rr.) / I.G. Perederiy // Naukovi zapysky: [Zbirnyk naukovykh statei] / M–vo osvity i nauky Ukrainy; Natc. ped. un–t imeni M.P. Dragomanova; ucl. L.L. Makarenko. – K.: Vyd–vo NPU im. M.P. Dragomanova, 2010. – Vyp. LXXXVII (87). (Seriya pedagogichni ta istorichni nauky). – S. 249–262.

8. Derzhavnyi visnyk. – K., 1918. – № 46. – 10 veresnya.

9. Doroshenko D.I. Istorija Ukrainy, 1917–1923 rr. / D.I. Doroshenko. – V 2–kh t.: Dokumental'no–naukovo vydannja / Uporjad.: K.Galushko. – K.: Tempora, 2002. – T. 1. – 352 s.: il.

10. Ostashko T., Tereshchenko Yu. Viacheslav Lypyns'ky i yogo adresaty / U kn.: Viacheslav Lypyns'ky. Z epistoliarної spadshchyny. Lysty do D.Doroshenka, I.Krevetc'kogo, R.Metyka, O.Nazaruka, S.Shelukhina / Uporiad., avtory vstupnoi statii ta komentariv T.S. Ostashko, Yu.I. Tereshchenko. – K., 1996. – 211 s.

11. Lysty V.Lypyns'kogo do D.Doroshenka / U kn.: V.Lypyns'ky. Povne zibrannia tvoriv, arkhiv, studiji. Serija “Arkhir”. Lystuvannja / Red. Ia.Pelens'kii, R.Zalut'kii, Kh.Pelens'ka ta in. – K.: Smoloskyp, 2003. – T. 1. (A–ZH). – S. 593–648.

12. Central'nyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh organiv vlady ta upravlinnja Ukrainy (dali – TCDAVOVU). – F. 3581. – Op. 1. – Spr. 1.

13. Tam samo. – F. 3696. – Op. 1. – Spr. 19.

14. Tam samo. – F. 3581. – Op. 3. – Spr. 8.

15. Tam samo. – F. 3696. – Op. 3. – Spr. 7.

16. Lyst V.Lypyns'kogo do A.Lyvytc'kogo / U kn. Sidak V., Ostashko T., Vrons'ka T. Polkovnik Petro Bolbochan: tragedija ukrajyns'kogo derzhavnyka. – S. 276–277.

17. TCDAVOVU. – F. 3581. – Op. 3. – Spr. 1.

18. V.Andrijevsk'kii. Z minulogo. Vid get'mana do Direktoriji / Viktor Nykanorovykh Andrijevsk'kii. – Berlin, 1923. – T. 2. – Ch.II. Dyrektorija. – 307 s.

19. Lyst V.Lypyns'kogo do I.Krevetc'kogo vid 29 serpnia 1927 r. z Berlina do L'vova / Central'nyi derzhavnyi istorichniy arkhiv Ukraini (m. L'viv) (dali – TCDIAUL). – F. 581. – Op. 1. – Spr. 21.

20. TCDAVOVU. – F. 3581. – Op. 3. – Spr. 115.

21. Tam samo. – F. 3581. – Op. 1. – Spr. 3.

22. TCDIAUL. – F. 581. – Op. 1. – Spr. 21.

23. Guy–Nyzhnyk P. “Supruniada”: urjad Dyrektoriji proty Finansoviji agentury UNR v Nimechchyni (1919–1921 rr.) / P.P. Guy–Nyzhnyk // Kyjivs'ka starovyna. – K., 2010. – № 1. – S. 46–70.

24. TCDAVOVU. – F. 3581. – Op. 1. – Spr. 5.

25. Tam samo. – F. 3581. – Op. 3. – Spr. 124.

Perederiy I. G., Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Ukrainian culture and Documentation, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University (Ukraine, Poltava), iryna1006@ua.ru

In the struggle for the Ukrainian state: unknown page of diplomatic activity of Vjyatsheleslav Lypyns'kyj

Illuminated little-known Ukrainian diplomacy policy of Polish origin Vjyatsheleslav Lypyns'kyj related to his attempts to save the Ukrainian state funds from fifty million purse. To achieve this, the entire complex analyzes of available documentary sources (both archival and previously published), which helped to clarify the position of statesmen – Lypyns'kyj on the problem of the use of money mentioned fund, as well as actions to which resorted diplomat to avoid wasteful spending of limited public means. In the scientific revolution introduced unknown until that time epistolary figure found by the author in the Central State Historical Archives of Ukraine (Lviv). Proved consistent statist position diplomat, a true patriot and a visionary politician, who spearhead their activities on an idea put successful Ukrainian state-building.

Keywords: V. Lypyns'kyj, Ukrainian Vienna embassy 1918–1919, fifty millions state money fund.

Передерий И. Г., доктор исторических наук, доцент, профессор кафедры украиноведения, культуры и документоведения, Полтавский национальный технический университет им. Юрия Кондратюка (Украина, Полтава), iryna1006@ua.ru

В борьбе за Украинское государство: малоизвестная страница дипломатической деятельности Вячеслава Липинского

Освещена малоизвестная страница дипломатической деятельности украинского политика Вячеслава Липинского, связанная с его попытками сохранить для Украинского государства пятидесятиmillionный денежный фонд. Проанализирован весь комплекс доступных документальных источников, которые помогли выяснить позицию государственного деятеля на проблему использования денег упомянутого фонда, а также действия, к которым прибегал дипломат, чтобы не допустить нерациональных трат государственных средств. В научный оборот введен неизвестный до этого

времени эпистолярный В.Липинского, найденный автором в фондах Центрального государственного исторического архива Украины (г. Львов). Доказана последовательная государственническая позиция дипломата и дальновидного политика, который на острие своей деятельности ставил идею успешного украинского государственного строительства.

Ключевые слова: В.Липинский, украинское венское посольство 1918–1919 гг., пятидесятиmillionный государственный денежный фонд.

* * *

УДК 94:343.163(477)“192/193”

Степаненко В. А.

аспірантка кафедри історії та культури України,
“Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди”
(Україна, Переяслав-Хмельницький),
phialka.90@mail.ru

ІНСТИТУТ ПРОКУРАТУРИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1920-1930 РР.: ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНИЙ ДИСКУРС

Аналіз історичного досвіду діяльності прокуратури в УРСР у перші роки її існування під кутом зору сьогодення має певне наукове і практичне значення. Разом із трансформацією механізму держави, наростанням тоталітарного тиску змінювався інститут прокуратури та його роль в системі організації радянського суспільства. Це зумовлює важливість використання історичного досвіду минулого для вдосконалення правових та організаційних засад, визначення місця прокуратури в механізмі сучасної незалежної України. У запропонованому огляді комплексно розглядається історико-юридична характеристика органів прокуратури в державному механізмі Радянської України в 20-х – на початку 30-х рр. XX ст.. Автором аналізується існуючий масив юридичної та історичної літератури, визначаються основні параметри функціонування державного механізму УРСР та розкривається специфіка функціонування органів прокуратури та інших елементів державного механізму. Висвітлюються результати наслідків функціонування інституту прокуратури та їх наслідки для різних прошарків суспільства в означених хронологічних межах.

В сучасних умовах реалізації Україною європейського цивілізаційного вибору особливо важливе місце посідає реформування судової гілки влади та прокуратури.

Трагічний досвід другої половини 1920-1930-х рр. застерігає сучасних реформаторів не повторити помилки минулого, спонукає до пошуку ефективних шляхів реформування інституту прокуратури. У запропонованому огляді робиться спроба подати історіографічний аналіз інституту прокуратури в становленні тоталітарної системи в Радянській Україні 1920-1930-х рр..

Ключові слова: влада, прокуратура, механізм держави, тоталітаризм, ідеологія, політична система суспільства.

Проблематиці діяльності репресивно-каральних органів тоталітарної системи в Радянській Україні 1920-1930-х рр. присвятили низку своїх праць: В.В. Калініченко, Б.М. Бабій, В.А. Чехович, С.А. Хожилин., А.Й. Рогожин, Д.Т. Яковенко та ін.

Важливим напрямком дослідження запропонованої проблеми є з'ясування чинників становлення самого державного механізму. Наприклад, дослідник В.В. Калініченко у праці “Селянське господарство України в період непу: Історико-економічне дослідження” пише, що еволюція державного механізму УСРР в 20-і роки визначалась соціально-економічними та політико-правовими чинниками. У 1922 р. перебудова народного господарства в УСРР на засадах нової економічної політики була вже в основному завершена [2, с. 39].

В свою чергу науковець Б.М. Бабій указує на те, що при виникненні певного механізму, слідує його трансформація. На процесі трансформації державного механізму відбився слід переходу від “воєнного комунізму” до непу. Був виконаний значний обсяг організаційної роботи щодо уточнення компетенції органів державної влади, усунення надзвичайних методів управління [1, с. 43].